

**RELAȚII ROMÂNNO-UCRAINESE.
ISTORIE ȘI CONTEMPORANEITATE**

**РУМУНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ.
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ**

**ROMANIAN-UKRAINIAN RELATIONS.
HISTORY AND CONTEMPORANEITY**

ISSN 1843-7072

ROMANIAN-UKRAINIAN INSTITUTE FOR STUDIES AND RESEARCH

Redactor / Редактор:

Irina Liuba HORVAT / Ирина Люба ГОРВАТ

Tehnoredactare computerizată/ Техноредагування:

Cristian VIRAG / Крістіян ВІРАГ

Copertă / Обкладинка

Adriana HORVAT / Адріана ГОРВАТ

Coordonatori / Упорядники:

Irina Liuba HORVAT / Ирина Люба ГОРВАТ

Anastasia VEHESH / Анастасія ВЕГЕШ

Referenți științifici / Наукові рецензенти:

Микола ВЕГЕШ / Mykola VEHESH

prof. univ. dr., Univ. Națională Ujgorod, Ucraina

Ioan HERBIL / Іван ГЕРБІЛ

lector univ. dr., Univ. Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, România

Paula VIRAG / Паула ВІРАГ

cerc. științ. III, dr., Muzeul Județean Satu Mare, România

Colegiul de redacție / Редакційна колегія:

Irina Liuba HORVAT / Ирина Люба ГОРВАТ, e-mail: irinaliubahorvat@gmail.com

Anastasia VEHESH / Анастасія ВЕГЕШ, e-mail: anastasia.vegesh@gmail.com

Cristian VIRAG / Крістіян ВІРАГ, e-mail: cristi_smro@yahoo.com

Paula VIRAG / Паула ВІРАГ, e-mail: pcvirag@gmail.com

Ciprian ASTALOȘ / Чіпріян АСТАЛОШ, e-mail: astalos_ciprian@yahoo.com

Mykola VEHESH / Микола ВЕГЕШ, e-mail: anastasia.vegesh@gmail.com

EDITURA MUZEULUI SĂTMĂREAN,

Satu Mare, Bul. V. Lucaciu, nr. 21

Editură acreditată CNCS – C

EDITURA RCR EDITORIAL,

București, Str. Lăptari Tei, nr. 14,

BL. 4, Sc. 1, Et. 4, AP. 25, Sector 2

ISSN 1843-7052

UNIUNEA UCRAINENILOR DIN ROMÂNIA

Lucrare finanțată de

UNIUNEA UCRAINENILOR DIN ROMÂNIA

LUCRĂRILE SIMPOZIONULUI INTERNAȚIONAL

„RELAȚII ROMÂNNO-UCRAINENE. ISTORIE ȘI
CONTEMPORANEITATE”

«РУМУНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ.
ІСТОРИЯ ТА СУЧАСНІСТЬ»

„ROMANIAN-UKRAINIAN RELATIONS.
HISTORY AND CONTEMPORANEITY”

TĂȘNAD, 26-28 OCTOMBRIE 2017

EDITORI

Irina Liuba HORVAT / Ирина Люба ГОРВАТ

Anastasia VEHESH / Анастасія ВЕГЕШ

EDITURA MUZEULUI SĂTMĂREAN

Satu Mare

EDITURA RCR EDITORIAL

București

2018

Нові дані про монетну колекцію Малокопанського комплексу / Date noi despre colecția de monede de la Complexul dacic Mala Kopanya

Володимир Мойжес / Volodymyr MOIZHES¹

New data about the coin collection of the Mala Kopanya complex. *The Mala Kopanya complex (a hillfort, a sacral center) is the main monument of the Dacian culture of the Carpathian region. The mighty archeological material has been collected when the systematic studies began since 1977. It is presented by the numerous material finds except dwelling, agricultural, cult and artisan buildings. A numismatic collection belongs to a separate group which is replenished every year. Its exploration gives the possibility to determine the level of the economic development of the local tribes and the geography of the trade relations. The names of the ten coins found in 2014–2016 on the Mala Kopanya complex are presented in this publication. They are separated into three groups: I – Dacian coins like as Mediesul Aurit (6 specimens); II – Roman republican denary (2 specimens); III – imitations of the Roman republican denary (2 specimens). They were dated by the 1st century B.C. Thus, nowadays the coin collection of the Mala Kopanya complex consists of 196 specimens, among which there are 148 Dacian coins of Mediesul Aurit. Their number and also the materials of the previous studying years give the grounds to suppose their mintage in the Mala Kopanya hillfort.*

Date noi despre colecția de monede de la complexul dacic Mala Kopanya. *Complexul de la Mala Kopanya (grădiștea, centru sacral) este un monument-cheie al culturii dacice din Regiunea Carpatică. Aici, din 1977, când a început studierea sa sistematică, colectându-se un material arheologic colosal. Pe lângă locuințe, clădiri economice, religioase și ateliere meșteșugărești el este reprezentat de numeroase descoperiri de obiecte. Dintre acestea, un grup care se diferențiază este reprezentat de colecția numismatică, care se completează anual. Studiul colecției ne permite să determinăm nivelul de dezvoltare economică a triburilor locale și geografia relațiilor comerciale. În articol se prezintă determinarea a zece monede descoperite în perioada 2014-2016 la complexul de la Mala Kopanya. Acestea sunt împărțite în trei grupe: I - monedele dacice Medieșul Aurit (6 exemplare); II - denari romani republicani (2 exemplare); III – imitații de denari romani republicani (2 exemplare). Ele sunt datate cu sfârșit sec. I î.e.n. Astfel, în prezent colecția de monede de la complexul Mala Kopanya este compusă din 196 de exemplare, dintre care 148 sunt monede dacice Medieșul Aurit. O mare parte a acestora, precum și materialele descoperite în anii anteriori*

¹ Володимир Мойжес – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії стародовнього світу та середніх віків Ужгородського національного університету.
Volodymyr Moizhesh – PhD, conf. univ. la catedra Istoria antică și a evului mediu, Universitatea Națională din Ujgorod” .

de cercetare a monumentului, ne dau motive să presupunem că acestea au fost bătute la grădiștea de la Mala Kopanya.

Key words: *Dacian culture, Mala Kopanya, coins, tetradrahm, denary, imitation.*

Cuvinte cheie: *cultura dacică, Mala Kopanya, monede; tetradrahmă, denar, imitație*

Малокопанський комплекс (городище, могильник та сакральний центр) являється ключовою пам'яткою дакійської культури Карпатського регіону. Знаходиться вона біля с. Мала Копаня Виноградівського району Закарпатської області України (рис.1). Саме городище розташовується на двох верхівках закінчення Хустсько-Рокосовсько вулканічного хребта, що впирається у правий берег річки Тиса. Його площа становить 5 гектарів і як встановлено було захищене валом, який додатково укріплювався палісадом. До комплексу пам'ятки входить могильник (урочище Середній Грунок) та сакральний центр (урочище Челлениця), що розміщені на двох сусідніх верхівках гірського хребта в 200 м на захід та північний-захід від городища відповідно (рис.1).

Вже наприкінці ХІХ ст. ця пам'ятка стала відома науковцям. Однак систематичні дослідження були розпочаті тільки з 1977 року.² З того часу був зібраний колосальний археологічний матеріал. Окрім житлових, господарських, культових та ремісничих споруд, він представлений чисельним речовими знахідками. Серед них окрему групу становить нумізматична колекція, яка регулярно поповнюється. Її вивчення дає змогу визначити рівень економічного розвитку місцевих племен та географію торгівельних зв'язків.

У 2007 році вийшла узагальнююча стаття Е. Кольникової та В. Котигорошка в якій було проведено загальний аналіз тогочасної нумізматичної колекції Малокопанського городища.³ У подальшому, з щорічним виявленням нових монет, було опубліковано ще ряд статей.⁴

За 2014-2016 роки досліджень колекція монет Малокопанського комплексу поповнилась ще на десять екземплярів, у тому числі новими, невідомими до цього чеканками. З огляду на це, є необхідність провести їх визначення та зробити деякі узагальнення.

Представлені монети виділені у три групи: I – дакійські монети типу Медіешул Аурит; II – римські республіканські денарії; III – імітації римських республіканських денаріїв.

² Kotigorosko V., *Mala Kopanya*, Ed. Muzeul Județean Satu Mare, Satu Mare, 2009, P. 8-9.; Kotigorosko V., *Centrul sacral al Tisei Superioare în epoca La Tene-ului târziu*, Ed. Muzeul Județean Satu Mare, Satu Mare, 2015, P. 103.

³ Кольникова Е., Котигорошко В., *Монеты дакийского городища Малая Копаня*, Carpatica-Carpatika, Ужгород, 2007, Вип. 36, С. 48-74.

⁴ Кольникова Е., Котигорошко В., *Новые данные о монетах Малой Копани*, Carpatica-Carpatika, Ужгород, 2008, Вип. 37, С. 27-34.; Кольникова Е., Котигорошко В., *Новые данные о монетах Малокопаньского комплекса*, Carpatika, Ужгород, 2009, Вип. 38, С. 134-143.; Кольникова Е., Котигорошко В., *Дополнительные данные о монетной коллекции Малой Копани*, Carpatika, Ужгород, 2010, Вип. 39, С. 89-97.; Кольникова Е., Котигорошко В., *Новые данные о монетной коллекции Малокопаньского комплекса*, Carpatika, Ужгород, 2011, Вип. 40, С. 49-67.; Кольникова Е., Котигорошко В., *Дакийская монетная мастерская*, Carpatika, Ужгород, 2012, Вип. 41, С. 3-16.; Кольникова Е., Котигорошко В., *Монеты Малокопаньского городища (раскопки 2013 г.)*, Carpatika, Ужгород, 2013, Вип. 42, С. 70-79.

I. Тетрадрахми типу Медіешул Аурит. Представлені вони шістьма новими знахідками, що були виявлені при дослідженні ділянок на північній частині городища. П'ять з них виготовлені з срібла різної якості. Їх вага коливається в межах – 3,98-5,00 г., а діаметр – 20-23 мм (таб. I/1-3,5-6; рис. 2/1-3,5-6; 3/1-3,5-6). Одним екземпляром представлена бронзова. Її вага становить – 4,82 г., а діаметр 20-22 мм (таб. I/4; рис. 2/4; 3/4).

Дані монети характеризуються сильною стилізацією зображення, мотив якого запозичений з македонських тетрадрахм.

Аверс: голова Зевса повернута на право.

Реверс: кінь, що скаче, повернутий на ліво.

Слід зазначити, що на основі аналізу легенди та ступені її стилізації, а також враховуючи вагу, було виділено декілька варіантів монет типу Медіешул Аурит.⁵ Саме монети даного типу є домінуючими в нумізматичній колекції Малої Копані. На сьогоднішній день це вже 148 екземплярів з 196 виявлених, що становить 75,5 % від загальної їх кількості. Без сумніву, ці монети відігравали важливу роль у грошовому обігу Малої Копані.

За матеріалами досліджень південно-східної частини городища у 2011 та 2012 роках (розкоп XXXVIII) припускається, що монети даного типу карбувались на Малій Копані. На користь цього виступає виявлена на штучній терасі споруда, яка визначається як монетна майстерня. Ця будівля була наземною, розмірами 3 x 4,8 м. На її площі були зібрані краплини срібла та шматочки міді, розвали посудин, а також 49 екземплярів монет типу Медіешул Аурит. Датується монетна майстерня другою половиною I ст. до н.е. – початком I ст. н.е.⁶

II. Римські республіканські денарії. Представлені двома новими екземплярами з чеканкою, до цього невідомою на Малій Копані.

1). Денарій. С. Marcus Censorinus. Римський монетний двір. 88 р. до н.е. (таб. I/7; рис. 2/7; 3/7).⁷ Виявлений в урочищі Челлениця.

Аверс: Голова Аполлона у вінку повернута вправо.

Реверс: Кінь скаче вправо, під ним напис CCEN (SOR).

2). Денарій. Q. Caerius Brutus та C. Flavius Hemicillus. Військовий монетний двір. 43-42 рр. до н.е. (таб. I/8; рис. 2/8; 3/8).⁸ Виявлений в північній частині урочища Городище.

Аверс: бюст Аполлона повернутий направо, перед ним ліра. Навколо напис: C. FLAV NE (MIC) LEG. PRO. PR

⁵ Preda C., *Monedele geto-dacilor*, Ed. Academiei Republicii Socialiste Romania, București, 1973.; Кольникова Е., Котигорошко В., *Дакийская монетная...*, С. 3-16.

⁶ Кольникова Е., Котигорошко В., *Новые данные о монетной коллекции...*, Вип. 40, С. 49-67.; Кольникова Е., Котигорошко В., *Дакийская монетная...*, С. 3-16.; Котигорошко В.Г., Прохненко И.А., Мойжес В.В., *Дослідження дакійської пам'ятки в с. Мала Копаня в 2011 р., Археологічні дослідження в Україні 2012*. Видавництво «Волинські старожитності», Київ-Луцьк, 2013, С. 164-165.; Котигорошко В.Г., Прохненко И.А., Мойжес В.В., *Розкопки Малокопанського комплексу, Археологічні дослідження в Україні 2012*, Видавництво «Волинські старожитності», Київ-Луцьк, 2013, С. 165-166.

⁷ Crawford M.H., *Roman Republican Coinage I-II*, Cambridge University Press, Cambridge, 1974, 346/ 2a-b.

⁸ Crawford M.H., *op. cit.*, 1294; Sydenham E.A., *The Coinage of the Roman Republic*, London, 1982, 505/1.

Реверс: Вікторія стоїть вліво, в лівій її руці пальмова гілка, а у правій руці тримає вінець яким коронує військовий трофей. Напис: знизу Q.SAEP, з правої сторони BRVT, зліва IMP.

Враховуючи матеріали попередніх років дослідження Малокопанського комплексу то вже наявно 25 римських республіканських денаріїв, з яких 19 було виявлено в урочищі Городище, а 6 в урочищі Челлениця, що становить близько 13% від загальної монетної колекції.

Як відомо, сприйняття даками римської грошової системи було обумовлено встановленням торгових контактів з Римом, в яких не могли використовувати монети власної чеканки. Відтак, при Бурібісті офіційною монетою став римський денарій.⁹

III. Імітації римських республіканських денаріїв. З 2014 року було виявлено ще дві імітації. Таким чином кількість монет цієї групи на пам'ятці зросла до 12 екземплярів.

1). Імітація денарія Mn. Fonteius C.f . 85 р. до н.е. (таб. I/9; рис. 2/9; 3/9).¹⁰

Аверс: голова (Аполлона?) у вінку, повернута вправо.

Реверс: Вікторія на колісниці вправо, біля передніх ніг коней – монограма. Знизу – знаки, що імітують легенду.

2). Імітація денарія L. Roscia Fabata. 58 р. до н.е. (таб. I/10; рис. 2/10; 3/10).¹¹

Аверс: бюст Юнони Соспіт повернутий направо, перед ним торквес. З іншого боку – гілка.

Реверс: зображення в зворотному порядку від оригіналу – Юнона (?), що годує змію знаходиться з права, а не з лівої сторони монети.

На Малій Копані це вже п'ятий подібний екземпляр: три відомі з урочища Городище і два з урочища Челлениця. Дана монети виявлена при дослідженні південно-західної частини урочища Городище. Такі монети добре відомі на території Словаччини та Угорщини. Однак науковці досі не дійшли висновку стосовно того, хто карбував ці імітації. Зокрема, В. Котигорошко припустив їх дакійське походження.¹²

Таким чином, представлені у публікації монети дещо відрізняються від раніше зібраної колекції. Однак, всі вони датуються в межах I ст. до н.е., що вкладається у хронологію функціонування дакійського комплексу та відносяться до раннього горизонту існування пам'ятки.

Відтак, на сьогоднішній день колекція монет Малокопанського комплексу складається з 196 екземплярів, з яких 148 становлять дакійські монети типу Медіешул Аурит. Така їх кількість, а також матеріали за попередні роки дослідження пам'ятки, дають підстави припускати про їх карбування на Малокопанському городищі.

⁹ Preda C., *op. cit.*, p.110.; Кольникова Е., Котигорошко В., *Монеты дакийского городища...*, С. 49.

¹⁰ Crawford M.H., *op. cit.*, 352/1a-c, 353/1-2.

¹¹ Crawford M.H., *op. cit.*, 412/1; Sydenham E.A., *op. cit.*, 915.

¹² Кольникова Е., Котигорошко В., *Монеты Малокопанского городища...*, С. 72.

Таб. I. Мала Копаня. Монети (1-6,8-10 – урочище Городище; 7 – урочище Челлениця).

Tab. I. Mala Kopanja. Coins (1-6,8-10 – the tract Hillfort; 7 – the tract Chellenica).

№	Номінал	Вага (г)	Діаметр (мм)	Метал
1	Дакия, тетрадрахма, тип Медіешул Ауріт.	4,52	20x21	Ag
2	Дакия, тетрадрахма, тип Медіешул Ауріт.	3,98	20	Ag
3	Дакия, тетрадрахма, тип Медіешул Ауріт.	5,00	23	Ag
4	Дакия, тетрадрахма, тип Медіешул Ауріт.	4,82	20x22	Cu, Pb
5	Дакия, тетрадрахма, тип Медіешул Ауріт.	4,25	22	Ag
6	Дакия, тетрадрахма, тип Медіешул Ауріт.	4,01	20x22	Ag
7	Римський республіканський денарій. С. Marcus Censorinus. 88 р. до н.е.	2,85	15x16	Ag
8	Римський республіканський денарій. Q. Caerius Brutus та С. Flavius Hemicillus. 43-42 рр. до н.е.	3,89	18x21	Ag
9	Імітація римського республіканського денарія. Mn. Fonteius C.f. 85 р. до н.е.	3,76	17	Ag
10	Імітація римського республіканського денарія L. Roscia Fabata. 78 р. до н.е.	2,94	19	Ag

Список ілюстрацій:

Рис.1. Карта розташування та топографічний план Малокопанського комплексу.

Рис.2. Мала Копаня. Монети. 1-6,8-10 – урочище Городище; 7 – урочище Челлениця.

Рис.3. Мала Копаня. Монети. 1-6,8-10 – урочище Городище; 7 – урочище Челлениця.

Illustrations:

Fig. 1. The map of the location and the topographic plan of the Mala Kopanja complex.

Fig. 2. The Mala Kopanja. Coins. 1-6, 8-10 – the tract Hillfort; 7 – the tract Chellenica.

Fig. 3. The Mala Kopanja. Coins. 1-6, 8-10 – the tract Hillfort; 7 – the tract Chellenica.

Література

Кольникова Е., Котигорошко В., *Монеты дакийского городища Малая Копаня*, Carpatica-Карпатика, Видавництво УжНУ «Говерла», Ужгород, 2007, Вип. 36, С. 48-74.

Кольникова Е., Котигорошко В., *Новые данные о монетах Малой Копани*, Carpatica-Карпатика, Видавництво УжНУ «Говерла», Ужгород, 2008, Вип. 37, С. 27-34.

- Кольникова Е., Котигорошко В., *Новые данные о монетах Малокопаньского комплекса, Карпатика*, Видавництво УжНУ «Говерла», Ужгород, 2009, Вип. 38, С. 134-143.
- Кольникова Е., Котигорошко В., *Дополнительные данные о монетной коллекции Малой Копани, Карпатика*, Видавництво УжНУ «Говерла», Ужгород, 2010, Вип. 39, С. 89-97.
- Кольникова Е., Котигорошко В., *Новые данные о монетной коллекции Малокопаньского комплекса, Карпатика*, Видавництво УжНУ «Говерла», Ужгород, 2011, Вип. 40, С. 49-67.
- Кольникова Е., Котигорошко В., *Дакийская монетная мастерская, Карпатика*, Видавництво УжНУ «Говерла», Ужгород, 2012, Вип. 41, С. 3-16.
- Кольникова Е., Котигорошко В., *Монеты Малокопанского городища (раскопки 2013 г.)*, Карпатика, Видавництво УжНУ «Говерла», Ужгород, 2013, Вип. 42, С. 70-79.
- Котигорошко В.Г., Прохненко И.А., Мойжес В.В., *Дослідження дакійської пам'ятки в с. Мала Копаня в 2011 р.*, Археологічні дослідження в Україні 2012, Видавництво «Волинські старожитності», Київ-Луцьк, 2013, С. 164-165.
- Котигорошко В.Г., Прохненко И.А., Мойжес В.В., *Розкопки Малокопанського комплексу, Археологічні дослідження в Україні 2012*, Видавництво «Волинські старожитності», Київ-Луцьк, 2013, С. 165-166.
- Crawford M.H., *Roman Republican Coinage I-II*, Cambridge University Press, Cambridge, 1974.
- Kotigorosko V., *Mala Kopanya*, Ed. Muzeul Județean Satu Mare, Satu Mare, 2009.
- Kotigorosko V., *Centrul sacral al Tisei Superioare în epoca La Tene-ului târziu*, Ed. Muzeul Județean Satu Mare, Satu Mare, 2015.
- Preda C., *Monedele geto-dacilor*, Ed. Academiei Republicii Socialiste Romania, București, 1973.
- Sydenham E.A., *The Coinage of the Roman Republic*, London, 1982.

Рис. 1. Карта розташування та топографічний план Малокопанського комплексу.

Рис.2. Мала Копаня. Монети. 1-6,8-10 – урочище Городище; 7 – урочище Челлениця.

Рис.3. Мала Копаня. Монети. 1-6,8-10 – урочище Городище; 7 – урочище Челлениця.